

РОСЛИНИ В АНТРОПОГЕННО ТРАНСФОРМОВАНОМУ ДОВКІЛЛІ

Донбас належить до найбільш неблагополучних з екологічного погляду регіонів України. Внаслідок надмірного скупчення металургійних, вугільних, військових та інших екологічно небезпечних об'єктів флора перебуває тут в екстремальних умовах. У зв'язку з цим постало чимало серйозних наукових проблем. Саме для їх розв'язання в середині 60-х років ХХ століття і був створений Донецький ботанічний сад НАН України під науковим керівництвом члена-кореспондента НАН України Є. М. Кондратюка. Він та його співробітники започаткували новий науковий напрям — промислову ботаніку, який отримав світове визнання. Нині справу видатного вченого продовжує доктор біологічних наук професор О. З. Глухов. В очолюваному ним Ботанічному саду набули дальшого розвитку традиції, закладені його основоположником.

Президія НАН України на своєму засіданні заслухала і обговорила наукову доповідь доктора біологічних наук професора О. З. Глухова «Рослини в антропогенно трансформованому довкіллі».

В обговоренні взяли участь директор Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України член-кореспондент НАН України Т. М. Черевченко і завідувач відділу Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України доктор біологічних наук В. Г. Радченко.

Підбив підсумки обговорення президент НАН України академік Б. Є. Патон.

Доповідач і промовці зазначили, що у Донецькому ботанічному саду (ДБС) НАН України здійснюються важливі фундаментальні та прикладні дослідження рослин в антропогенно трансформованому середовищі, вивчаються інтродукція, стале використання та збереження рослинного покриву Південного Сходу України.

Так, науковці ДБС виявили закономірності структури та антропогенної динаміки рослинного покриву Південного Сходу України і створили концептуальну базу використання та охорони біорізноманіття фітобіоти регіону на різних рівнях її організації. Розроблена високорепрезентативна система природно-заповідного фонду, яка включає понад 200 природоохоронних об'єктів; досліджені фізіолого-біохімічні та популяційно-генетичні механізми адаптації рослин до техногенного забруднення середовища; сформульована концепція оптимального використання рослинних ресурсів і закладені наукові основи біологічної рекультивациі порушених промисловістю земель та породних відвалів гірничої промисловості; створено колекційний фонд інтродукованих рослин світового значення, який налічує близько 6 тис. таксонів.

У регіоні широко впроваджуються розробки з біологічної рекультивациі порушених промисловістю земель, проводиться озеленення населених пунктів, підприємств і териконів шахт, вживаються заходи, спрямовані на поліпшення низькопродуктивних кормових угідь.

Основні теоретичні і практичні розробки установи узагальнені в численних наукових публікаціях. Це близько 30 монографій та понад 30 випусків щорічника *«Інтродукція і акліматизація рослин»*, 6 тематичних збірників конференцій, численні «Рекомендації».

Разом з тим, як зазначалося на засіданні Президії НАН України, в організації досліджень з проблем вивчення рослин в антропогенно трансформованому середовищі існує ряд недоліків та невирішених питань. Зокрема, масштаби наукових досліджень з інтродукції та сталого використання і збереження рослинного покриву Південного Сходу України дещо відстають від потреб часу. Не забезпечується необхідна комплексність досліджень, насамперед з установами НАН України, що гальмує розвиток і обмежує практичне використання завершених розробок. Не здійснюється належним чином співробітництво з Донецькою обласною держадміністрацією, яка має стати головним впроваджувачем наукових розробок Ботанічного саду, спрямованих на поліпшення екологічної ситуації в регіоні.

Матеріально-технічна база ДБС практично не оновлюється і не поповнюється, що позначається на якості досліджень, зношеність основних фондів становить майже 70 %. Науковці не мають можливості у повному обсязі користуватися новітньою науковою інформацією та літературою.

Президія НАН України прийняла постанову, в якій наголошено на необхідності подальшого розвитку і розширення робіт у галузі промислової ботаніки.

Визначено основні завдання з вивчення рослин в антропогенно трансформованому середовищі:

- проведення досліджень у галузі промислової ботаніки;
- здійснення інтродукції та акліматизації рослин з метою збагачення й використання рослинних ресурсів у народному господарстві і оптимізації техногенного середовища;
- створення наукових основ охорони рослинного світу в індустріальних регіонах Південного Сходу України, збагачення, сталого використання і збереження рослинного покриву в екстремальних умовах посушливого степу і промислового забруднення.

Донецький ботанічний сад НАН України зобов'язано:

- розробити та реалізувати протягом 2001—2002 рр. заходи щодо збільшення надходжень позабюджетних коштів за рахунок широкомасштабного впровадження у народне господарство прикладних розробок з використання колекційного генофонду рослин і розширення платних послуг, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 № 1913 та розпорядженням Президії НАН України від 30.01.2001 № 116;
- ширше використовувати можливості міжнародного науково-технічного співробітництва в галузі промислової ботаніки, інтродукції та акліматизації рослин, а також екології за рахунок виконання міжнародних проектів і програм, брати активну участь у конкурсах на отримання міжнародних грантів;
- протягом 2001—2003 рр. оновити матеріально-технічну базу ДБС за рахунок позабюджетних надходжень для розширення наукових досліджень, використання

колекційного генофонду рослин з метою відтворення та подальшого збагачення рослинного світу в умовах антропогенно трансформованого довкілля;

— при розробці спільної з Донецькою облдержадміністрацією програми впровадження розробок ДБС НАН України, спрямованих на поліпшення екологічної ситуації в області (постанова Бюро Президії НАН України від 22.09.2000 № 243 п.1.2.), а також при укладанні інших угод з облдержадміністрацією враховувати питання економічної безпеки установи та збереження і примноження біорізноманіття як саду, так і регіону в цілому.

Відділенню загальної біології НАН України доручено протягом третього — четвертого кварталів 2001 р. розглянути питання про перспективи розширення комплексних досліджень рослин в антропогенно трансформованому середовищі і забезпечення необхідного рівня їх розвитку.